

ВІСНИК

ISSN 0321-0499

Державного університету "Львівська політехніка"

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

№402

УДК 800

Вісник: Проблеми української термінології. Матеріали 6-ї Міжнародної наукової конференції. - Львів, Львівська політехніка, 2000, № 402. - 420 с.

Вісник містить статті учасників 6-ї Міжнародної наукової конференції "Проблеми української термінології *СловоСвіт 2000*" (Львів, вересень, 2000), які розкривають такі напрями: теоретичні засади термінознавства та лексикографії, лексикографія та міжмовні зв'язки, нормування та стандартизація термінології, термінологія природничих знань, термінологія гуманітарних знань.

Матеріали зверстано з дискет учасників конференції зі збереженням авторської редакції і стилю

Відповідальні за випуск:

Р.Рожанківський

Г.Вознюк

НАДРУКОВАНО ЗА КОШТИ
Львівської обласної організації
Соціал-демократичної партії України (об'єднаної)

© Державний університет "Львівська політехніка", 2000
© Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології, 2000

правил українського словотворення й допомагає частково розв'язати проблему нормування запозичень відповідно до системи української мови.

1. Словник української мови. - К.: Наук. Думка, 1970 - 1980. - Т. I-XI. 2. Орфографічний словник української мови / Уклали С.І.Головачук, М.М.Пецак, В.М.Русанівський, О.О.Тараненко. - К.: Вид-во "Довіра", 1994. - 864с. 3. Тахонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка. - М.: Рус. яз., 1985. - Т.I-II. 1970. 4. Словник іноземних слів / За ред. акад. АН УРСР О.С.Мельничука. - Вид. друге, виправлене і доповнене. - К.: Голос, ред. іноземних слів, 1985. - 966с. 5. Русско-украинский словарь иностранных слов / Уклад. Укр. рад. енциклопед. АН Укр. РСР, 1985. - 966с. 6. Словник української мови. - К.: Наук. Думка, 1970 - 1980. - Т. I-XI. 7. Т.П.Мартиняк. - Х.: "Прапор", 1999. - 392с. 8. Словник української мови. - К.: Вища шк., 1980 - 1981. - Т.I - 356 с., Т.II - 352с. 9. Яценко І.Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник. У 2-х т. - К.: Наук. Думка, 1989. - 832с. 10. Словник-довідник з правопису та слововживання / Укл. С.І.Головачук. - К.: "Наукова думка", 1989. - 832с. 11. Російсько-український словник наукової термінології: У 3-х кн. - К.: "Наукова думка", 1994. - кн.1: Суспільні науки. - 594с.; 1996. - кн.2: Біологія. Хімія. Медицина. - 660 с.; 1998. - кн.3: Математика. Фізика. Техніка. Науки про землю та космос. - 888 с. 12. Орфографічний словник наукових і технічних термінів. / Укл. Карачун В.Я. - К.: про землю та космос. - 888 с. 10. Орфографічний словник наукових і технічних термінів. / Укл. Карачун В.Я. - К.: Вид-во "Криниця", 1999. - 524с. 11. Янко-Триницька Н.А. Членность основы русского слова // Изв. АН СССР. Сер. яз. и лит. - 1968. - Т.XXVII. - вып.6. - с.532-540. 12. Карпиловська Є.А. Суфіксальна підсистема сучасної української мови: будова та реалізація. - К.: Інститут мовознавства ім.О.О.Потебні НАН України, 1999. - 297с.

ОБЕРЕЖНО - ТЕРМІНОЛОГІЯ

© Юрій Старовойт, 2000

Вінницький державний технічний університет

Про вади надмірного захоплення запозиченнями з англійської мови у процесі формування національних терміносистем вже говорилося раніше [1, 2]. Слід лише додати, що надання переваги прямим запозиченням з англійської і відмова від греко-латинських терміноелементів по суті являє собою не зміну орієнтацій з однієї іноземної мови на іншу, більш прогресивну, а знищення значного прошарку культурних надбань, що вже давно стали частиною як нашої мовної системи, так і нашої свідомості. Підкреслимо, - використання греко-латинських терміноелементів, що протягом століть служили основою формування міжнародного термінологічного фонду, не потребує вивчення грецької та латинської мов, оскільки вся необхідна морфологічна їх база вже давно засвоєна всіма європейськими мовами, у тому числі і нашою. Знаючи, приміром, значення слів "автодром" "мотодром" та "гідравліка", ми легко зрозуміємо і нововведення типу "гідродром", навіть не усвідомлюючи, що "дромос" грецькою значить "дорога".

Новітня історія примушує нас засвоїти ще один прикрий урок, щоб не повторювати вкотре старих помилок. Мається на увазі цілком природний процес детермінологізації термінів, який при недбайливому ставленні до себе з боку пересічних ентузіастів приводить до негативних наслідків. Для найбільш вживаних термінів взагалі характерно покидати вузьку сферу їх спеціалізованого використання і виходити на широкий простір загальнонаціонального мовлення, де вони стають звичайними словами. І терміни з конкретним значенням лише розширюють горизонт нашого спілкування. Однак з особливою увагою слід ставитися до детермінологізації лексем абстрактного характеру, які потрапляють у журналістику з філософії, історіографії, політології тощо. Коли термін, розроблений і вживаний у спеціальній літературі, вводиться у повсякденне мовлення, він потрапляє під дію різноманітних екстралінгвістичних факторів, що формують значення мовних одиниць, нерідко змінюючи і навіть спотворюючи їх семантику та прагматику. Адже семантика слів шліфується і трансформується, з одного боку, залежно від реалій, тобто особливостей детотата, а з іншого - залежно від рівня свідомості суспільства. І оскільки найчастіше терміни за своїм походженням не мають дериваційного зв'язку з глибинними поняттями, що

отримує кожна людина з раннього дитинства, значення їх у повсякденному вжитку може трансформуватися і навіть плондруватися, що веде до негативних наслідків.

Важко, наприклад, збити з пантелику маси читачів словами "батьківщина", "братерство", "людяність", оскільки ці абстрактні лексеми походять від слів з абсолютно конкретним значенням та позитивною конотацією - "батько", "брат", "людина". Зате дуже легко спекулювати поняттями "патріотизм", "націоналізм" і т.п.

Під гаслом "людяності" неможливо було б знищувати своїх громадян, зате це вдалося зробити заради боротьби "пролетарського гуманізму" проти "абстрактного буржуазного гуманізму", хоч латинське слово "гуманізм" з дериваційної точки зору відповідає нашому "людяність".

Таких прикладів ідеологічної спекуляції можна наводити безліч і у більшості з них будуть фігурувати детермінологізовані запозичені лексеми. Однак негативні наслідки суспільство отримує і від, здавалося б, цілком зрозумілих гасел вітчизняного походження, якщо основні поняття в них не отримують чіткого визначення. Горбачовська "перестройка" у якості слова з російського словника була зрозуміла навіть дітям, однак у жодній зі своїх промов кремлівські лідери не дали чіткого визначення ідеологічного поняття "перестройки". Кожен розумів під нею все, що хотів, і в результаті отримали своєрідну вавилонську вежу.

Слід переглянути також традиційне протиставлення термінології професіоналізму. Серед значної кількості вчених панує переконання, що останні виникають у сферах, де ще недостатньо розроблена термінологія. Однак в дійсності при розробці терміносистем не спостерігається поступового витіснення ними професіоналізмів. Професіоналізми і терміни продовжують плідно співіснувати, здійснюючи взаємний вплив і являючи собою своєрідний стильовий симбіоз, оскільки комунікативна роль професійної лексики дещо відрізняється від функції термінів.

Термінологія має відзначатись однозначністю, відсутністю омонімії та експресивної забарвленості, тоді як ситуативне вживання професіоналізмів переважно в усному мовленні не тільки знімає ці вимоги з "порядку денного", а й навпаки призводить до зворотніх наслідків. Часто професіоналізми виникають на тлі вже розробленої термінології для пожевлення професійного спілкування, а також для більшої його зручності. Особливо це стосується складних багатокомпонентних термінів. Адже важко очікувати від інженерів та електриків вживання в процесі роботи номенклатурних сполучень типу "електровимикач кулькового типу". Швидше за все утвориться сленгове "кулька", що згодом стане професіоналізмом. І експресивна забарвленість надає таким новоутворенням більше шансів закріпитися в мовленні.

Усвідомивши вищенаведене, слід паралельно з термінологічними словниками укладати широкі вокабулярії та багатомовні словники професіоналізмів, а також галузеві двомовні розмовники. І не слід зважати на те, що у Москві цього ще не робили. На словах ми всі націоналісти, а на ділі по-провінційному рівняємось на закордон і послідовно наслідуємо як позитивне, так і негативне. Не слід також поспішати на можливу відсутність подібних видань, скажімо, у Британії, оскільки професіоналізми і навіть сленгові варіанти слів там легко прописуються у багатотомних академічних словниках, що виконують у першу чергу фіксуючу функцію. Наші ж словники за традицією орієнтовані на нормативність, ось чому паралельно слід готувати і спеціальні прагматичні видання.

1. Старовойт Ю. Основа міжнародного термінологічного фонду. - Тези: 3-тя Міжн. наук. конф. "Проблеми української науково-технічної термінології". - Львів, 1894, с.188-189. 2. Горчинська Л. Деякі питання української науково-технічної термінології. - Там же, с.193-194.

АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК ПРІЗВИЩ

Абашина В. 127
 Андрейчук Н. 288
 Андрієвська В. 341
 Антонів О. 333
 Балабан Т. 175
 Бардіна Л. 396
 Беліков С. 182
 Библюк Н. 13
 Бойко О. 379
 Бондарчук М. 244
 Борисюк І. 79
 Бохорська Л. 268
 Булик-Верхола С. 349
 Величко Г. 114
 Влак М. 315
 Вовченко Р. 268
 Вознюк Г. 97
 Войнов В. 166
 Волчок І. 182
 Воробкевич А. 257
 Вороновська І. 127
 Ганиш Е. 246
 Ганіткевич М. 169
 Генсірук С. 283
 Гера М. 259
 Герасименко О. 214
 Гінзбург М. 101, 106, 110
 Гожий А. 124
 Голеш М. 301
 Горошко М. 283
 Григораш А. 337
 Грицак П. 39
 Грицева О. 398
 Гумовська І. 367
 Гутиряк О. 365
 Гудманян А. 191
 Дашко О. 89
 Дейнега Т. 255
 Демкевич Л. 275
 Демська-Кульчицька О. 275
 Денисенко С. 306
 Дорожовець М. 180
 Дубічинський В. 3
 Дудок В. 283
 Душак І. 59
 Загородній А. 97
 Захлопана Н. 285
 Зеленська О. 381
 Івашишин О. 156
 Ісасв Е. 292
 Ісанко С. 246
 Калашиник В. 131
 Карамішева І. 288
 Карачун В. 403
 Кармазін Р. 265
 Келлерман Ю. 176
 Кислюк Л. 151
 Княк Т. 5
 Кікець І. 100
 Кікець Н. 99, 100
 Кінаш Б. 261
 Кішера О. 203
 Коваленко М. 201
 Коваль М. 250
 Ковтуненко Л. 132
 Козак Л. 254
 Козир Є. 50
 Козирський В. 23
 Колодяжний В. 106
 Корнілов О. 226
 Космеда Т. 127
 Костенко А. 122
 Костирко В. 119
 Кохан А. 87
 Кошоба Н. 319
 Кочан І. 54, 285
 Кочерга О. 19, 407
 Краковецька Г. 303
 Кратко М. 99
 Крук М. 259
 Ктитарова Н. 243
 Куделько З. 361
 Кукляк М. 221
 Кульчицький І. 119, 122
 Кусько К. 137
 Кучеренко О. 238
 Лабінська Г. 343
 Лешій Н. 89
 Лешук Т. 160
 Литвинюк О. 196
 Литвинюк С. 362
 Міщенко Н. 92
 Міщенко О. 92
 Маймакова А. 347
 Мартинюк М. 198
 Медведів А. 141
 Мейнарович Є. 407
 Мельник В. 321
 Мисак Й. 259
 Мисловська Л. 209
 Михайлишин Б. 184
 Михалик О. 201
 Моргунюк В. 41, 45, 47, 50, 170
 Мурараш М. 146
 Назаренко Н. 393
 Наконечна Г. 331
 Непийвода Н. 19
 Нізельський Ю. 218
 Носів К. 166
 Онуфрієнко Г. 375
 Орловський А. 28
 Осадчук М. 62
 Остапенко О. 248
 Павловський В. 255
 Павловський М. 205
 Паловська О. 390

Паиченко С. 82
 Петренко Д. 298
 Петренко О. 295
 Петрух В. 201
 Петрух Леся 201
 Петрух Любова 202
 Пижов В. 272
 Пилипів О. 207, 209
 Плєскач В. 182
 Полубічко О. 268
 Полюга Л. 22
 Пономаренко Л. 134, 402
 Прокопович Б. 233, 235
 Пронюк О. 201
 Процик І. 65
 Пунько Б. 354
 Пшенична Л. 45, 47
 Ришар Б. 31, 170
 Рожанківський Р. 13, 31, 170
 Романова О. 212
 Кратко М. 99
 Рудавська Г. 275
 Руденко С. 277
 Рудий В. 150
 Руднік А. 106
 Руколяська Н. 371
 Сапалтьова Н. 163
 Сапожнікова Л. 143
 Святчик К. 140
 Семенюк Е. 321
 Сивокобилєнко В. 255
 Симоненко Л. 110
 Сніцарук Л. 117
 Совин Р. 257
 Соколовський М. 257
 Стадник Б. 180
 Старовойт Ю. 154
 Шашко М. 311
 Стебунова А. 212
 Шешко Г. 71
 Тимофєєв С. 166
 Токарьська А. 385
 Федішин О. 387
 Фільм Р. 328
 Холодарьова О. 212
 Черпак М. 131
 Шаповал О. 309
 Шендерозський В. 23
 Шепелюк В. 396
 Шнерх С. 89
 Шулевич Б. 85, 87
 Юкало В. 187
 Юковський В. 326
 Якимович Б. 230
 Яремійчук Р. 106, 112
 Яремко Я. 76
 Яремчук Л. 235

- Проблеми транскрипції в укладанні англійсько-українських словників з математики, програмування та обчислювальної техніки. *М.Кратко, Н.Кікець* 99
- До питання про деякі труднощі при перекладі термінів і шляхи їх подолання. *І.Кікець, Н.Кікець* 100
- Про концепцію побудови електронної та паперової версії багатотематичного тримовного (російсько - українсько - англійського) тлумачного словника. *М.Гінзбург* 101
- Про виконання комплексної програми зі створення єдиної галузевої термінологічної системи шляхом укладання серії тлумачних словників та довідників для фахівців нафтогазового комплексу України. *А.Руднік, М.Гінзбург, В.Колодяжний, Р.Яремійчук* 106
- Мовна концепція системи словників та довідників для працівників нафтогазового комплексу. *М.Гінзбург, Л.Симоненко* 110
- Українська термінологія у написанні підручників для нафтогазової промисловості та двомовних або багатомовних спеціалізованих словників. *Р.Яремійчук* 112
- З досвіду укладання термінологічних словників. *Г.Величко* 114
- Алгоритм комп'ютерного перекладу. *Л.Сніцарук* 117
- Укладання словників за технологією лексикографічної бази даних. *І.Кульчицький, В.Костирко* 119
- Відображення хронології у базах даних. *І.Кульчицький, А.Костенко* 122
- Про необхідність ліквідації свавілля в правописанні власних імен і прізвищ українською і російською мовами. *А.Гожий* 124
- Спроба укладання тлумачного словника перекладознавчих термінів. *Т.Космеда, І.Вороновська, В.Абашина* 127
- Еволюція впливу російської і англійської мов на розвиток української науково-технічної термінології в умовах глобалізації економіки й інтернаціоналізації науки. *В.Калашиник, М.Черпак* 131
- Орфоепічний словник української мови для іноземців. *Л.Ковтуненко* 132
- Структура багатомовного словника військових термінів. *Л.Пономаренко* 134
- Дискурсні стратегії іноземномовної комунікації: лексикографічні аспекти. *К.Кусько* 137
- Про деякі способи перекладу термінів науково-технічної літератури. *К.Святчик* 140
- Деякі зауваження до перекладу японських науково-технічних термінів українською мовою. *А.Медведів* 141
- До питання про створення російсько-українського термінологічного словника технології харчування. *Л.Сапожнікова* 143
- Прагматичні функції прислівників у науково-технічному тексті англійської мови. *М.Мурараш* 146
- До історії граматичної термінології німецької мови. *В.Рудий* 150
- Словотвірний словник англійських і німецьких запозичень у сучасній українській мові. *Л.Кислюк* 151
- Обережно – термінологія. *Ю.Старовойт* 154

Збірник наукових праць

ВІСНИК

Державного університету
“Львівська політехніка”

№ 402

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ 6-ї МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Видається з 1964 р.

Комп'ютерне складання,
виготовлення оригінал-макета – Р. Мисак

Підписано до друку 15.08.2000

Формат 70×100 1/16. Папір офсетний.

Друк на різнографі. Умовн. друк. арк. 34,1.

Умовн. фарбо-відб. 34,0. Облік.-видавн. арк. 26,3.

Наклад 200 прим. Зам.

Видавництво Державного університету “Львівська політехніка”
вул. Ф.Колесси, 2, 79000, Львів

Друк: ТзОВ “Ліга-Прес”
79016, м. Львів, вул. Замкнена, 9